

Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας, Μελέτες αρ. 50, ΚΕΠΕ, 2003

Κων. Ν. Κανελλόπουλος, Κων. Γ. Μαυρομαράς και Θεοδ. Μ. Μητράκος

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη έχει ως κύριο θέμα την καταγραφή, αναλυτική τεκμηρίωση και ερμηνεία των σχέσεων της εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας την πρόσφατη περίοδο. Κύριες διαστάσεις των σχέσεων αυτών είναι κατά πόσο η εκπαίδευση αυξάνει την πρόσδεση στην αγορά εργασίας, όπως αυτή μετρείται με δείκτες συμμετοχής, απασχόλησης και ανεργίας, καθώς και τις αμοιβές που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι. Παραπέρα η διαδικασία μετάβασης από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας περιέχει ενδιαφέρουσες διαστάσεις τόσο για την ανταπόκριση της πρώτης στις απαιτήσεις της δεύτερης όσο και στις επιθυμίες και προσδοκίες των αποφοίτων. Μερικές από τις βασικές διαπιστώσεις της μελέτης είναι οι ακόλουθες.

Το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού (14 ετών και άνω) εμφανίζει σημαντική άνοδο τη δεκαετία του 1990 και για τις ηλικίες 25 – 29, που κατά κανόνα περιλαμβάνονται όσοι έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και βρίσκονται στα πρώτα στάδια της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, ο ένας στους τρεις είναι απόφοιτος μέσης εκπαίδευσης και ο ένας στους πέντε πτυχιούχος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκριτικά με άλλες χώρες φαίνεται ότι ο πληθυσμός της Ελλάδος έχει υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο από χώρες του ευρωπαϊκού νότου, αλλά χαμηλότερο από το μέσο της ΕΕ. Από την άλλη πλευρά το 12,2% των ατόμων ηλικίας 15 – 19 ετών δεν έχουν ολοκληρώσει, αν και θα έπρεπε, την υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο), ενώ για τις ηλικίες 20 – 24 το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 10,4% με σαφώς χαμηλότερο αυτό των γυναικών, καθώς και των αστικών περιοχών. Έτσι η σχολική διαρροή από την υποχρεωτική εκπαίδευση είναι υπολογίσιμη και υψηλότερη στα αγόρια και στις αγροτικές περιοχές. Οι γυναίκες ξεκινώντας από χαμηλότερη βάση κερδίζουν υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης του εκπαιδευτικού τους επιπέδου, ενώ διευρύνουν και τη συμμετοχή τους σε επιστημονικούς κλάδους που παλαιότερα υστερούσαν σημαντικά.

Το ποσοστό ανεργίας διαφοροποιείται συστηματικά και αντίστροφα με το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και εντός του ίδιου επιπέδου εκπαίδευσης εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις. Παρόλο που το γενικό επίπεδο ανεργίας το 1997 ανερχόταν στο 10,7% για συγκεκριμένους πτυχιούχους ΑΕΙ το ποσοστό αυτό είναι αρκετά πιο χαμηλό ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανεργία «τριβής», ενώ για άλλους πτυχιούχους ΑΕΙ είναι κοντά στο γενικό ποσοστό. Λαμβάνοντας υπόψη ότι όσο περισσότερο διαρκούν οι σπουδές κάποιων τόσο πιο αργά εισέρχονται στην αγορά εργασίας, προκύπτει ότι για πολλά έτη όλες οι αντίστοιχες ομάδες των νέων αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα ανεργίας, αλλά για συγκεκριμένες ομάδες το πρόβλημα τις ακολουθεί και αργότερα. Ως τέτοιες αναφέρονται οι πτυχιούχοι γεωπονικών και δασολογικών επιστημών, οι πτυχιούχοι σωματικής αγωγής, οι απόφοιτοι γενικού λυκείου αλλά και σε μεγαλύτερη έκταση οι απόφοιτοι τεχνικού λυκείου, καθώς και οι πτυχιούχοι των τεχνικών και επαγγελματικών σχολών.

Τη μερίδα του λέοντος από το περισσότερο εκπαιδευμένο προσωπικό συγκεντρώνουν οι ποικίλοι κλάδοι των υπηρεσιών, που παράγουν κατά κανόνα μη εμπορεύσιμα διεθνώς προϊόντα, ενώ κλάδοι που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, όπως η γεωργία και η βιομηχανία, δεν συγκεντρώνουν ιδιαίτερα εκπαιδευμένο προσωπικό. Αυτή η κατανομή της απασχόλησης κατά κλάδο και εκπαίδευση αντανακλά τη διάρθρωση και το επίπεδο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα και το αναπτυξιακό έλλειμμά της.

Η ανεργία δεν πλήττει ιδιαίτερα τους πτυχιούχους ιατρικής, ενώ και οι πτυχιούχοι πολυτεχνικών, νομικών και οικονομικών σχολών εμφανίζουν όσο απομακρύνονται από το έτος ολοκλήρωσης των σπουδών τους αισθητά μειούμενα ποσοστά ανεργίας. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τους πτυχιούχους ανθρωπιστικών επιστημών καθώς και με τους πτυχιούχους «σχολών εκπαιδευτικών», όπου η ανεργία τους επιμένει να εμφανίζει υψηλά ποσοστά και τρία έτη μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους.

Από αυτούς που ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους την τριετία 1996 - 98 και απασχολούνταν το 1999 υψηλά ποσοστά απασχολούμενων συγκεντρώνονται κυρίως στο εμπόριο (20,8%), στη διαχείριση ακίνητης περιουσίας (11,2%), στα εστιατόρια και ξενοδοχεία (9,8%), καθώς και στις μεταποιητικές βιομηχανίες (11,3%). Η συγκέντρωση των προσφάτως εξελθόντων από το εκπαιδευτικό σύστημα είναι γενικά υψηλότερη στους κλάδους των υπηρεσιών σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων, ενώ το αντίστροφο ισχύει τους άλλους κλάδους, ιδιαίτερα για τη γεωργία αλλά και για τη βιομηχανία και τις κατασκευές. Διαφάνεται έτσι ότι οι κλαδικές μεταβολές στην απασχόληση συντελούνται σε σημαντική έκταση μέσω της στροφής των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας κυρίως στους κλάδους που εμφανίζουν αύξηση της απασχόλησης παρά στους φθίνοντες από άποψη απασχόλησης κλάδους. Οι διάφοροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας είναι επιλεκτικοί ως προς την εκπαίδευση των απασχολούμενων που εισέρχονται σε αυτούς. Η γεωργία και γενικότερα ο πρωτογενής τομέας απασχολεί νέους με χαμηλότερη σχετικά εκπαίδευση, ενώ η διαχείριση περιουσίας, η υγεία και πρόνοια, καθώς και η εκπαίδευση απορροφούν υψηλότερα σχετικά ποσοστά εργαζομένων με περισσότερη εκπαίδευση.

Οι διαπιστώσεις της μελέτης δείχνουν ότι η μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας στη χώρα μας δεν είναι ιδιαίτερα επιτυχής. Στις ίδιες διαπιστώσεις καταλήγουμε συγκρίνοντας μερικούς από τους σχετικούς δείκτες της Ελλάδος με τους αντίστοιχους άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι νέοι στην Ελλάδα στα πρώτα στάδια της μετάβασής τους, όπως μετριέται με το ποσοστό και τη διάρκεια της ανεργίας για τις ομάδες ηλικιών 16-19 και 20-24, είναι από τις σχετικά υψηλότερες στις χώρες του ΟΟΣΑ.

Οι μέσες αμοιβές αυξάνονται συστηματικά με το επίπεδο εκπαίδευσης. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερες είναι οι μέσες αμοιβές των εργαζομένων. Οι αμοιβές κατά κανόνα και ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσης αρχικά αυξάνουν με την ηλικία μέχρι ένα σημείο, που αντιστοιχεί σε ηλικία 50 - 60 ετών και κατόπιν κατέρχονται. Όσο υψηλότερη είναι η εκπαίδευση τόσο υψηλότερη είναι η αύξηση των αμοιβών κατά τις πρώτες δεκαετίες απασχόλησης. Ο ρυθμός μεταβολής των μισθών καθίσταται αρνητικός προς τα τελευταία έτη απασχόλησης. Οι αποδόσεις της εκπαίδευσης είναι μάλλον υπολογίσιμες και κυμαίνονται μεταξύ 4 - 7,5% για τους άνδρες και 5 - 10% για τις γυναίκες. Ενώ το 1974 οι πτυχιούχοι εμφάνιζαν σχετικά ψηλότερες αποδόσεις από τις άλλες βαθμίδες φαίνεται ότι αυτό διαχρονικά απωλέστηκε και ανακτήθηκε εκ νέου το 1999. Για το 1999, το πιο πρόσφατο έτος με διαθέσιμα στοιχεία, προκύπτει ότι οι εσωτερικές αποδόσεις της εκπαίδευσης παραμένουν σημαντικές (από 5 - 8% για τους άνδρες και σχεδόν 4 - 8% για τις γυναίκες) και έχουν γενικά αντίστροφη εξέλιξη με το εκπαιδευτικό επίπεδο. Οι εκτιμήσεις της εσωτερικής απόδοσης δείχνουν ότι η μέση εκπαίδευση δεν υστερεί σε αποδόσεις από την ανώτατη. Έτσι η κατανομή των περιορισμένων δημοσίων πόρων με αυτό το οικονομικό κριτήριο δεν οδηγεί σε μεταφορά πόρων από τη μέση προς την ανώτατη. Το αντίθετο μπορεί να αποδειχθεί πιο αποτελεσματικό για την ευημερία των ατόμων.